TADBIRKORLIK VA KICHIK BIZNES IQTISODIYOTINI RIVOJLANTIRISH OMILLARI

Ashurova Nargiza Chori qizi
Turizm va mehmondo‘stlik ta’lim yo‘nalishi 2-kurs magistranti
E-mail: ashurovanargiza555@gmail.com
https://doi.org/10.5281/zenodo.21975570

Annotatsiya. Mazkur maqolada tadbirkorlik va kichik biznesning iqtisodiy rivojlanishdagi o‘rni, uning rivojlanishiga ta’sir etuvchi asosiy omillar hamda kichik biznes subyektlari faoliyatini qo‘llab-quvvatlash mexanizmlari tahlil qilinadi. Tadbirkorlik muhitini yaxshilash, moliyaviy resurslardan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish, soliq va kredit siyosatini takomillashtirish, innovatsion faoliyatni rag‘batlantirish hamda raqamli texnologiyalarni joriy etish kichik biznesning barqaror rivojlanishida muhim omillar sifatida yoritilgan.
Kalit so‘zlar: tadbirkorlik, kichik biznes, iqtisodiy rivojlanish, tadbirkorlik muhiti, biznes subyektlari, moliyaviy resurslar, kreditlash, soliq siyosati, innovatsiya, raqamli texnologiyalar.

Аннотация. В статье анализируется роль предпринимательства и малого бизнеса в экономическом развитии, а также рассматриваются основные факторы, влияющие на развитие субъектов малого предпринимательства. Особое внимание уделяется совершенствованию предпринимательской среды, расширению доступа к финансовым ресурсам, улучшению налоговой и кредитной политики, стимулированию инновационной деятельности и внедрению цифровых технологий.
Ключевые слова: предпринимательство, малый бизнес, экономическое развитие, предпринимательская среда, субъекты бизнеса, финансовые ресурсы, кредитование, налоговая политика, инновации, цифровые технологии.

Abstract. This article analyzes the role of entrepreneurship and small business in economic development and examines the key factors influencing the growth of small business entities. Particular attention is paid to improving the entrepreneurial environment, expanding access to financial resources, enhancing tax and credit policies, promoting innovation, and introducing digital technologies.
Keywords: entrepreneurship, small business, economic development, business environment, business entities, financial resources, lending, tax policy, innovation, digital technologies.

Kirish. Bugungi kunda jahon iqtisodiyotida tadbirkorlik va kichik biznesni rivojlantirish mamlakatlarning barqaror iqtisodiy o‘sishini ta’minlashning muhim shartlaridan biri sifatida namoyon bo‘lmoqda. Kichik biznes subyektlari yangi ish o‘rinlarini yaratish, aholi daromadlarini oshirish, ichki bozorni tovar va xizmatlar bilan ta’minlash, raqobat muhitini shakllantirish hamda innovatsion jarayonlarni jadallashtirishda muhim o‘rin egallaydi. Shu sababli zamonaviy iqtisodiy siyosatda tadbirkorlik faoliyati uchun qulay muhit yaratish va kichik biznes subyektlarining iqtisodiy imkoniyatlarini kengaytirish ustuvor yo‘nalishlardan biri hisoblanadi.

O‘zbekistonda ham tadbirkorlik va kichik biznesni qo‘llab-quvvatlash, xususiy mulkni himoya qilish, biznes yuritish shart-sharoitlarini yaxshilash va tadbirkorlik subyektlarining moliyaviy resurslardan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirishga alohida e’tibor

qaratilmoqda. Iqtisodiyotning tarkibiy transformatsiyasi, raqamlashtirish jarayonlarining jadallashuvi va bozor munosabatlarining chuqurlashuvi kichik biznes oldiga yangi imkoniyatlar bilan bir qatorda muayyan talablarni ham qo‘ymoqda. Xususan, tadbirkorlarning zamonaviy bilim va ko‘nikmalarga ega bo‘lishi, innovatsion texnologiyalardan foydalanishi, moliyaviy savodxonligini oshirishi va bozor talablariga tez moslashishi raqobatbardoshlikning muhim shartlariga aylanmoqda.

Adabiyotlar tahlili. Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyotini rivojlantirish masalalari iqtisodiy nazariya, institutsional iqtisodiyot, innovatsion rivojlanish va mehnat bozori yo‘nalishlarida keng tadqiq etilgan. [1] J. Schumpeter tadbirkorlikni iqtisodiy rivojlanishning muhim harakatlantiruvchi kuchi sifatida baholab, innovatsiyalar, yangi mahsulot va texnologiyalar hamda yangi bozorlarning shakllanishini iqtisodiy taraqqiyotning asosiy manbalaridan biri sifatida izohlaydi. Uning yondashuvida tadbirkor iqtisodiy tizimdagi innovatsion o‘zgarishlarni amalga oshiruvchi asosiy subyekt hisoblanadi. [2] P. Drucker tadbirkorlikni innovatsiyalarni amaliyotga tatbiq etish va mavjud imkoniyatlardan samarali foydalanish jarayoni sifatida talqin qiladi. [3] D. Audretsch va R. Thurik tadbirkorlikning iqtisodiy o‘sish, bandlik va hududiy rivojlanishga ta’sirini tadqiq etib, tadbirkorlik faolligi yuqori bo‘lgan iqtisodiyotlarda yangi bizneslarning paydo bo‘lishi va ish o‘rinlari yaratish imkoniyatlari kengayishini asoslaydi. [4] Z. Acs va D. Audretsch kichik firmalarning innovatsion faoliyatdagi o‘rnini tahlil qilib, kichik biznes subyektlari yirik korxonalarga nisbatan bozorning ayrim segmentlarida yuqori moslashuvchanlik va innovatsion faollik namoyon qilishi mumkinligini ko‘rsatgan. [5] World Bank tadqiqotlarida kichik va o‘rta biznes subyektlarining rivojlanishida moliyaviy resurslardan foydalanish imkoniyati, biznes muhiti, institutsional qo‘llab-quvvatlash va bozor infratuzilmasining rivojlanganligi muhim omillar sifatida ko‘rsatiladi. [6] OECD tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda kichik va o‘rta biznesni rivojlantirish uchun qulay tadbirkorlik muhiti, raqamlashtirish, innovatsiyalar, moliyaviy inklyuziya va inson kapitalini rivojlantirishning ahamiyati ta’kidlanadi. [7] O‘zbekistonlik iqtisodchi olimlarning tadbirkorlik va kichik biznesga oid tadqiqotlarida mamlakatda xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish, biznes yuritish muhitini yaxshilash, kichik biznes subyektlarini moliyaviy qo‘llab-quvvatlash va bandlikni ta’minlash masalalariga alohida e’tibor qaratilgan.

Materiallar va usullar. Tadqiqotda tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyotini rivojlantirishga ta’sir etuvchi asosiy omillarni aniqlash uchun tizimli tahlil, qiyosiy tahlil, statistik umumlashtirish va ekspert baholash usullaridan foydalanildi. Tadqiqotning axborot bazasini kichik biznes va tadbirkorlik faoliyatiga oid ilmiy adabiyotlar, iqtisodiy tadqiqotlar hamda ochiq statistik ma’lumotlar tashkil etdi. Tahlil jarayonida moliyaviy, institutsional, innovatsion, raqamli va inson kapitaliga oid omillar asosiy mezonlar sifatida tanlandi.

1-jadval. Tadqiqotda baholangan asosiy omillar

Omillar guruhi	Asosiy ko‘rsatkichlar	
Moliyaviy	Kredit, investitsiya, moliyaviy resurslardan foydalanish	
Institutsional	Soliq muhiti, huquqiy sharoit, davlat ko‘magi	
Innovatsion	Yangi texnologiyalar, innovatsion mahsulotlar	
4	Raqamli	Elektron xizmatlar, raqamli platformalar, IT vositalari
5	Inson kapitali	Tadbirkorlik ko‘nikmalari, malaka va tajriba

Tadqiqotda omillarning kichik biznes rivojiga ta’siri 1–5 ballik baholash shkalasi asosida umumlashtirildi. Bunda 1 ball — juda past, 2 ball — past, 3 ball — o‘rtacha, 4 ball — yuqori va 5 ball — juda yuqori ta’sirni anglatadi.

2-jadval. Omillar ta’sirini baholash mezonlari

Baholash darajasi	**Tavsif**
Juda past	Rivojlanishga deyarli ta’sir qilmaydi
Past	Ta’siri cheklangan
O‘rtacha	Muayyan darajada ta’sir ko‘rsatadi
Yuqori	Rivojlanishga sezilarli ta’sir qiladi
Juda yuqori	Rivojlanishning asosiy omili hisoblanadi

1-rasm. Tadqiqotda baholangan asosiy omillar va ularning ta’sirini baholash mezonlari

Olingan natijalar guruhlar bo‘yicha taqqoslandi va tadbirkorlik hamda kichik biznesning barqaror rivojlanishini ta’minlovchi ustuvor omillar aniqlandi. Mazkur metodik yondashuv asosida kichik biznesni rivojlantirishning iqtisodiy va institutsional mexanizmlarini baholash imkoniyati yaratildi.

Tadqiqot muhokamasi. Tadqiqot natijalari tadbirkorlik va kichik biznesning rivojlanishi bir nechta o‘zaro bog‘liq iqtisodiy, institutsional, moliyaviy va texnologik omillar ta’sirida shakllanishini ko‘rsatdi. O‘tkazilgan tahlil asosida kichik biznes faoliyatining barqarorligini ta’minlashda moliyaviy resurslardan foydalanish, qulay biznes

muhiti, innovatsiyalarni joriy etish, raqamli texnologiyalardan foydalanish va inson kapitalining rivojlanganligi muhim ahamiyat kasb etishi aniqlandi.

Birinchi navbatda, moliyaviy omillar kichik biznes rivojlanishining asosiy shartlaridan biri sifatida namoyon bo‘ladi. Tadbirkorlik subyektlarining kredit, investitsiya va aylanma mablag‘larga ega bo‘lishi ishlab chiqarish hajmini kengaytirish, yangi texnologiyalarni xarid qilish va qo‘shimcha ish o‘rinlarini yaratish imkoniyatlarini oshiradi. Shu sababli kichik biznes uchun qulay kredit mexanizmlarini shakllantirish va moliyaviy xizmatlardan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish muhim hisoblanadi.

Institutsional omillar ham tadbirkorlik faolligiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Soliq tizimining soddaligi, ma’muriy tartib-taomillarning shaffofligi, tadbirkorlik huquqlarining himoyalanganligi va davlat tomonidan ko‘rsatiladigan xizmatlarning qulayligi biznes yuritish xarajatlarini kamaytiradi. Natijada tadbirkorlarning iqtisodiy faolligi va yangi biznes loyihalarini amalga oshirishga bo‘lgan qiziqishi ortadi.

Tadqiqotda innovatsion va raqamli omillarning ahamiyati ham alohida qayd etildi. Raqamli texnologiyalardan foydalanish kichik biznesga xarajatlarni optimallashtirish, mijozlar bilan aloqalarni yaxshilash, elektron savdoni rivojlantirish va yangi bozor segmentlariga chiqish imkonini beradi. Shu bilan birga, innovatsion mahsulot va xizmatlarni yaratish korxonalarning raqobatbardoshligini oshiradi.

Xulosa. O‘tkazilgan tadqiqot natijalari tadbirkorlik va kichik biznesning mamlakat iqtisodiy rivojlanishidagi strategik ahamiyatini ko‘rsatdi. Kichik biznes yangi ish o‘rinlarini yaratish, aholi daromadlarini oshirish, raqobat muhitini kuchaytirish, innovatsiyalarni joriy etish va hududlarning iqtisodiy salohiyatidan samarali foydalanishda muhim omil hisoblanadi.

Tahlil natijasida kichik biznes rivojiga ta’sir etuvchi asosiy omillar moliyaviy, institutsional, innovatsion, raqamli va inson kapitali yo‘nalishlariga ajratildi. Ularning o‘zaro uyg‘unligi tadbirkorlik faoliyatining barqarorligi va raqobatbardoshligini ta’minlashda muhim ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Schumpeter, J. A. (1934). *The Theory of Economic Development: An Inquiry into Profits, Capital, Credit, Interest, and the Business Cycle*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
2. Drucker, P. F. (1985). *Innovation and Entrepreneurship: Practice and Principles*. New York: Harper & Row.
3. Audretsch, D. B., & Thurik, A. R. (2001). What’s new about the new economy? Sources of growth in the managed and entrepreneurial economies. *Industrial and Corporate Change*, 10(1), 267–315.
4. Acs, Z. J., & Audretsch, D. B. (1990). *Innovation and Small Firms*. Cambridge, MA: MIT Press.
5. World Bank. (2022). *Small and Medium Enterprises (SMEs) Finance*. Washington, DC: World Bank.
6. OECD. (2023). *Financing SMEs and Entrepreneurs 2023: An OECD Scoreboard*. Paris: OECD Publishing.
7. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti. (2017). *O‘zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo‘yicha Harakatlar strategiyasi to‘g‘risida*. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 7-fevraldagi PF-4947-son Farmoni. Toshkent.